

ΕΥΡΩΠΗ - ΑΜΕΡΙΚΗ
ΓΕΡΜΑΝΙΑ - ΕΛΒΕΤΙΑ - ΗΠΑ

ΕΛΛΑΔΑ
ΕΚΤΟΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

01
Λάρνακα άγνωστης προέλευσης.
Μουσείο Γενεύης.

ΟΙ ΛΑΡΝΑΚΕΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΑ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΑ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

ΕΝΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
ΤΗΣ ΥΜ ΙΙΒ ΚΑΙ ΙΙΓ

Η αναζήτηση δύο ΥΜ ΙΙΒ κιβωτιόσχημων λαρνάκων με χαρακτηριστική διακόσμηση χταποδιών στις μακρές πλευρές τους και διπλών κεράτων σε συνδυασμό με διπλό πέλεκυ στις στενές πλευρές, που συγκαταλέγονταν στα ευρήματα από τις ανασκαφές του Ν. Πλάτωνα στα Αχλάδια Σητείας, είχε μια απρόσμενη εξέλιξη: Οδήγησε στην ταύτιση ενός εργαστηρίου παραγωγής λαρνάκων, ενεργού για δύο περίπου αιώνες, του οποίου η έδρα βρισκόταν στη Σητεία, στον Πετρά πιθανότατα.

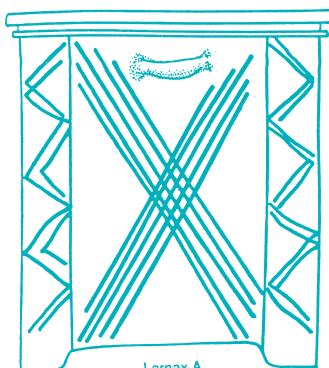
ΔΡ ΜΕΤΑΞΙΑ ΤΣΙΠΟΠΟΥΛΟΥ

Επίτιμη Διευθύντρια ΥΠΠΟ

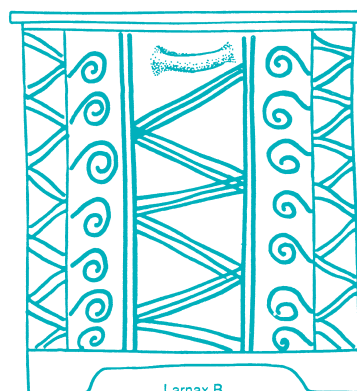
Διευθύντρια των ανασκαφών Πετρά

Larnax A

Larnax A

Larnax B

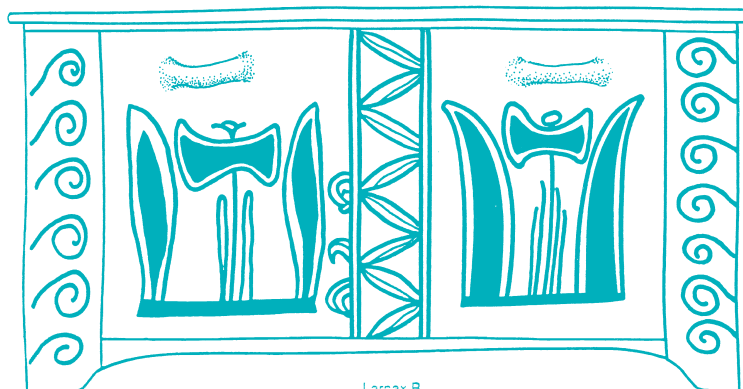
02
Λάρνακες από τον θολωτό τάφο των Αχλαδιών (ανασκαφή Ν. Πλάτωνα).

03
Τμήμα λάρνακας που χρησιμοποιήθηκε ως πλάκα δαπέδου σε ΥΜ ΙΙΒ οικία στον Πετρά.

04
Λάρνακα άγνωστης προέλευσης (ΜΣ 6883).

05
Λάρνακα από την περιοχή της Σητείας.

06
Λάρνακα από τον Πετρά (ΜΑΝ 262).

Larnax B

ΤΑ ΕΤΗ 1991–1993 ΔΙΕΞΗΧΘΗ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΑ ΑΧΛΑΔΙΑ ΣΗΤΕΙΑΣ, περίπου 4 χλμ. νοτίως του Πετρά, στο πλαίσιο συνεργασίας της (τότε) ΚΔ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων με το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών της Ιταλίας, υπό τη διεύθυνση της γράφουσας και με συνδιευθύντρια τη φίλη και καλή συνάδελφο, δρα Lucia Vagnetti (1942–2021). Στην ομάδα συμμετείχε και ο αρχιτέκτων Paolo Belli (1941–2023). Σκοπός της έρευνας ήταν η ολοκλήρωση της ανασκαφής του σημαντικού ΥΜ ΙΙΑ–Β θολωτού τάφου που είχε ανασκάψει το 1939 και το 1952 ο Νικόλαος Πλάτων, χωρίς να ολοκληρώσει την έρευνά του.

Ο ανασκαφέας, στη σεβαστή μνήμη του οποίου αφιερώσαμε τη μονογραφία που δημοσιεύσαμε λίγο αργότερα (Tsiporoulou / Vagnetti 1995), μας είχε εμπιστευθεί τα ημερολόγια του, συνοδευόμενα από πολύ ακριβή σκίτσα και καταλόγους των ευρημάτων, καθώς και αρνητικά των φωτογραφιών του σε γυάλινες πλάκες. Η τεκμηρίωση αυτή ήταν ιδιαίτερα πολύτιμη, διότι τα ίδια τα ευρήματα, τα οποία είχαν αποθεθεί από τον Ν. Πλάτωνα σε αποθήκη στη Σητεία, χάθηκαν στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και της Ιταλικής Κατοχής.

Η ελληνοϊταλική ομάδα μας ολοκλήρωσε την ανασκαφή του μεγάλου μήκους δρόμου, καθώς και τους καθαρισμούς στο εσωτερικό του τάφου, στο δάπεδο του οποίου, σε μικρό λάκκο, ήρθαν στο φως τα οστά μιας γυναίκας 45–60 ετών (υπέργηρης για την εποχή), η οποία ήταν το πρώτο άτομο που είχε ταφεί στον θόλο. Η μελέτη των σκελετικών λειψάνων έγινε από την καθηγήτρια Maria Liston. Η λεπτομερής αποτύπωση της αρχιτεκτονικής και η μελέτη της έδειξε ότι αυτός ο μοναδικός για την Ανατολική Κρήτη θολωτός τάφος μυκηναϊκού τύπου είχε πιθανότατα κατασκευαστεί από τους ίδιους τεχνίτες οι οποίοι κατασκεύαζαν και τον σύγχρονό του θολωτό Τάφο Α των Αρχαίων.

Μεταξύ των ευρημάτων από τις ανασκαφές του Ν. Πλάτωνα ήταν και δύο ΥΜ ΙΙΒ κιβωτιόσχημες λάρνακες με χαρακτηριστική διακόσμηση χταποδιών στις μακρές πλευρές τους και διπλών κεράτων σε συνδυασμό με διπλό πέλεκυ στις στενές πλευρές (εικ. 2). Πολύ θα θέλαμε βέβαια να εντοπίσουμε τις λάρνακες αυτές σε κάποιο μουσείο ή ιδιωτική συλλογή στο εξωτερικό, και έτσι ξεκινήσαμε μια σχεδόν «αστυνομικό» τύπου έρευνα, η οποία ναι μεν δεν μας οδήγησε στα ίχνη των λαρνάκων των Αχλαδιών, αλλά είχε άλλα πολύ ενδιαφέροντα αποτελέσματα: Συγκεκριμένα καταφέραμε να ταυτίσουμε ένα εργαστήριο παραγωγής λαρνάκων, που ήταν ενεργό για δύο περίπου αιώνες (13ος–12ος αι. π.Χ., ΥΜ ΙΙΒ–Γ) και είχε την έδρα του στη Σητεία, στον Πετρά πιθανότατα. Τα περισσότερα από τα πολλά προϊόντα του που εντοπίσαμε προέρχονταν δυστυχώς από λαθρανασκαφές και βρισκόνταν τόσο στα Μουσεία Αγίου Νικολάου και Σητείας, όσο και σε μουσεία της Ευρώπης και της Αμερικής, καθώς και σε μια ιδιωτική συλλογή στην Ιερουσαλήμ. Προϊόντα της πρώιμης φάσης του εργαστηρίου ήταν μια σειρά από κιβωτιόσχημες λάρνακες, όμοιες με αυτές του θολωτού τάφου των Αχλαδιών. Στη νεότερη φάση του ανήκουν λουτροειδείς λάρνακες, με χαρακτηριστικά χταποδία στην εξωτερική επιφάνεια και ψάρια στην εσωτερική, συχνά με κυματοειδείς ταινίες στη βάση εσωτερικά.

Κομμάτι από ανάλογη λάρνακα είχε έρθει εξάλλου στο φως την προηγούμενη χρονιά, κατά την ανασκαφή ΥΜ ΙΙΒ οικίας που βρισκόταν πάνω από το ερειπωμένο ανάκτορο του Πετρά, και είχε χρησιμοποιηθεί ως πλάκα δαπέδου (Tsiporoulou / Vagnetti 1995, εικ. 102) (εικ. 3). Στα Μουσεία Σητείας και Αγίου Νικολάου (εικ. 4–6) υπήρχαν επίσης ορισμένες λάρνακες του ίδιου εργαστηρίου, είτε κιβωτιόσχημες είτε λουτροειδείς, με ανάλογη διακόσμηση χταποδιών, οι οποίες προέρχονταν από παραδόσεις ή κατασχέσεις στη συνέχεια λαθρανασκαφών και είχαν φτάσει στο Μουσείο Ηρακλείου ήδη από το 1905, αλλά κυρίως στις δεκαετίες 1950 και 1960. (Η Εφορεία Αρχαιοτήτων για την Ανατολική Κρήτη, σημειωτέον, ιδρύθηκε το 1972.) Σύμφωνα με τα αρχεία της Εφορείας και τις αναφορές των Εφόρων Στέφανου Ξανθοδίδη, Νικολάου Πλάτωνα και Κωστή Δαβάρη, προέρχονταν κυρίως από την ενδοχώρα του Πετρά, την περιοχή του Πισκοκεφάλου έως τον Κιμουριώτη, αλλά και από την πόλη της Σητείας. Ήταν όλες κατασκευασμένες από τον χαρακτηριστικό πηλό που απαντά σε όλα τα χονδρά αγγεία στην περιοχή του Κόλπου της Σητείας.

03

04

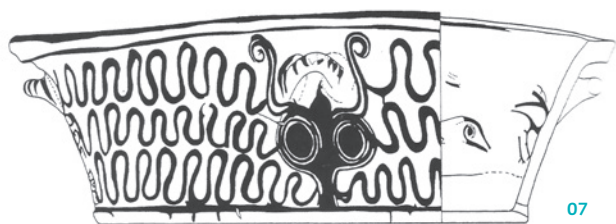

05

06

ΓΕΡΜΑΝΙΑ - ΕΛΒΕΤΙΑ - ΗΠΑ

07

08

09

10

Ενώ προχωρούσαμε τη μελέτη των προϊόντων αυτού του εργαστηρίου, σε μια οσωτική ανασκαφή που διενήργησα ως υπάλληλος της Εφορείας σε θαλαμοειδή τάφο της ΥΜ ΙΙΙΒ-Γ, στην περιοχή της Κριτσάς Μιραμπέλου, πάνω από 100 χλμ. δυτικά της Σπτείας, ήρθαν στο φως άλλες δύο λουτροειδείς λάρνακες του ίδιου εργαστηρίου, με χταπόδια στο εξωτερικό τους και ψάρια στο εσωτερικό (εικ. 7). Αυτές ήταν κατασκευασμένες από πηλό της περιοχής του Μιραμπέλου και όχι της Σπτείας, δηλώνοντας αναντίρρητα ότι οι τεχνίτες που τις κατασκεύαζαν ανήκαν μεν στο εργαστήριο του Πετρά, αλλά ήταν πλανόδιοι.

Το γεγονός ότι οι λάρνακες στα δύο μουσεία της περιοχής ήταν όλες εκτός ανασκαφικού περιβάλλοντος και ότι πριν από την ίδρυση της Εφορείας ήταν γνωστή και έντονη η δραστηριότητα αρχαιοκαπήλων στην περιοχή της Σπτείας, η οποία είχε φέρει στο φως πλοσιότατα λείψανα πολλών περιόδων, μας έκανε να σκεφτούμε ότι θα άξιζε να αναζητηθούν λάρνακες αυτού του εργαστηρίου, που είχαν εξαχθεί παράνομα από τη χώρα και βρισκόνταν σε μουσεία και ιδιωτικές συλλογές του εξωτερικού. Λεπτομερειακή έρευνα στο περιοδικό *Antike Kunst*, όπου δημοσιεύονται κυρίως αρχαιότητες σε ελβετικά μουσεία, μας έδειξε ότι στα Μουσεία της Γενεύης (Mottier 1982, σ. 74–76) (εικ. 1) και της Ζυρίχης (Tsiropoulou / Vagnetti 1995, σ. 138, εικ. 103) (εικ. 8) υπήρχαν παραδείγματα του εργαστηρίου, των οποίων οι αρμόδιοι συνάδελφοι μας έστειλαν πρόθυμα φωτογραφίες. Διαπιστώσαμε ότι οι λάρνακες αυτές είχαν φτάσει στην Ελβετία σε κομμάτια και αργότερα συγκολληθήκαν στα μουσεία. Με τη Lucia Vagnetti παρουσιάσαμε την έρευνά μας αυτή στο συνέδριο *TEXNH* στη Φιλαδέλφεια των ΗΠΑ (Tsiropoulou / Vagnetti 1997).

Λίγα χρόνια αργότερα, στην έκθεση μινωικών αρχαιοτήτων που πραγματοποιήθηκε στην Καρλσρούη της Γερμανίας περιελήφθη όμοια λουτροειδής λάρνακα της ΥΜ ΙΙΙΓ προερχόμενη από ιδιωτική συλλογή στην Ιερουσαλήμ (Κατάλογος της έκθεσης: *Im Labyrinth des Minos. Kreta – die erste europäische Hochkultur, 2000. Catalogue of the exhibition from 27.1–29.4.2000 in the Badisches Landesmuseum Karlsruhe*).

Εξάλλου κατά τη συστηματική ανασκαφή της προανακτορικής και παλαιοανακτορικής νεκρόπολης του Πετρά, ήρθε στο φως άλλη μια ΥΜ ΙΙΙΓ λουτροειδής λάρνακα του ίδιου εργαστηρίου, με ψάρια, χταπόδια και σχηματοποιημένα κύματα, η οποία είχε αποτεθεί κενή πάνω από τον αρχαιότερο κατά 600 περίπου χρόνια Χώρο Τελετουργιών 1 της νεκρόπολης, ως ένα είδος συμβολικού κενотаφίου, στο πλαίσιο απόδοσης τιμών προς τους προγόνους (Tsiropoulou 2012, σ. 123, εικ. 6) (εικ. 9–10).

Τέλος, πολύ πρόσφατα, άλλη μια όμοια λουτροειδής λάρνακα εντοπίστηκε στο Μουσείο Michael C. Carlos στην Ατλάντα των ΗΠΑ. Αυτή είχε πωληθεί εκεί από ιδιωτική συλλογή και με την ανάμειξη του διαβότου αρχαιοκάπηλου Gianfranco Becchina (βλ. στην ιστοσελίδα *Looting Matters*: «The Minoan Larnax at Emory University»). Κατόπιν ενεργειών του Ελληνικού Υπουργείου Πολιτισμού, η λάρνακα αυτή επεστράφη στην Ελλάδα στις 22 Ιανουαρίου 2024 (βλ. στην ιστοσελίδα του Michael C. Carlos Museum – Emory: «2024 Repatriations to the Hellenic Republic»).

Μακάρι να εντοπιστούν και άλλες λάρνακες του Εργαστηρίου του Πετρά και να επιστραφούν εκεί όπου ανήκουν, στο Μουσείο Σπτείας.

07

Λάρνακα από την Κριτσά.

08

Λάρνακα άγνωστης προέλευσης.

09–10

Λάρνακα από τον Χώρο Τελετουργιών 1 της Νεκρόπολης του Πετρά.

Βιβλιογραφία

Mottier 1982: Mottier Y., «Ein minoischer Wannensarkophag im Musée d'Art et d'histoire, Genf», *Antike Kunst* 25 (1982), σ. 74–76.
Tsiropoulou 2012: Tsiropoulou M., «The Prepalatial–early Protopalatial cemetery at Petras, Siteia: a diachronic symbol of social coherence», στο M. Tsiropoulou (επιμ.), *Petras, Siteia: 25 years of excavations and studies*

(Monographs of the Danish Institute at Athens, 16), Athens 2012, σ. 117–131.
Tsiropoulou / Vagnetti 1995: Tsiropoulou M. / Vagnetti L., *Achladia: Scavi e ricerche della Missione Greco-Italiana in Creta Orientale (1991–1993)*, Roma 1995.
Tsiropoulou / Vagnetti 1997: Tsiropoulou M. / Vagnetti L., «Workshop attributions for some Late Minoan III East Cretan Larnakes», στο R.

Laffineur / P.P. Betancourt (επιμ.), *TEXNH. Craftsmen, Craftswomen and Craftsmanship in the Aegean Bronze Age. Proceedings of the 6th International Aegean Conference. Philadelphia, Temple University, 18–21 April 1996*, Liège–Austin 1997, σ. 473–480.